

1. Boffeck / Joh. Gottl. / diff. De cultu flumi-
nam. Lipsia 1740.
2. Breithaupt / Joh. Gust. / Dissertatio de
incrementis in bono et in malo, Halle
1710.
3. _____ pentas III de heresi, Halle 1697
4. Buddei / Joh. Franc. / diff. De fragrantia
Christi jena 1712.
5. _____ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ in
vita christiana, jena 1707.
6. _____ De libertate cogitandi, jena 1715
7. Burmanni / Joh. Eberh. / diff. De fide
salvifica, Helmst. 1682
8. Carpzov / Joh. Bened. / diff. De Chuppa
Hebræorum, 1710.
9. _____ diff. De religione quietista.
Lipsia 1687.
10. Carpzov / Joh. Gottl. / diff. De anno Jobe,
lib. secundum disciplinam Hebræo-
rum Lipsia 1730.

C. 18

21

Q. D. B. V.
DISSERTATIO THEOLOGICA
DE

**SIGNIFICATIONE
VOCULAE TOYTO
IN VERBIS COENAE
DEMONSTRATIVA
NON COMPARATIVA**

QVAM
CONTROVERSIAE STVRMIANAЕ CAUSA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
DN. FRIDERICO AVGVSTO
PRINCIPE REGIO ET ELECTORATVS
SAXONICI HEREDE

PRAESIDE
MARTINO CHLADENIO
SS. THEOL. DOCTORE EIVSQVE PROFESSORE PVBLICO
VT ET ALVMNORVM REGIO-ELECTORALIVM
EPHORO

ERVditorVM IVDICIO
SVBMITTIT
AVTOR
M. CARL Friedrich Bergmann
D. XIV. OCTOBR. A. R. S. M DCC XV.

VVITTEBERGAE, TYPIS VIDVAE GERDESIANAЕ.

Q. D. B. V.

Salvatoris nostri Iesu Christi corpus sanguinemque, in S. Coena sub symbolis, ad id ab ipso ordinatis, *vere realiterque praesentia* esse, e veracissimo ipsius ore egressa, quatuorve testium, in verba Magistri recte jurantium, inspirante Spiritu Sancto, repetito consensu firmata veritas est.

Ut vero nihil tam solidum, tam firmum nihil, nihil tam ab omni errore alienum invenias, quod non humanae mentis protervia aliquando impugnaverit; utque singulis anni temporibus nova semper pronascitur insectorum species, purissima quaeque suis sordibus contaminans: ita quibusvis Ecclesiae aetatibus, nova haereticorum, fundamentalem hanc doctrinam oppugnantium, examina prodiisse, facile reperias. Animus proinde erat, in limine illius, quam exhibemus, dissertationis, per *singula secula* eundo, negatae Praesentiae patronos, brevissimis, quasi in tabula, describere lineis; cum forte in solidissimum B. D. Zach. Schilteri Commentarium, quem in Catechismum B. Lutheri conscriptum reliquit, inciderem, huncque laborem a doctissimo Viro ad Calvinum usque deductum cernerem.

A 2

Addi

Addi quidem poterat infelici huic numero recentior fanaticorum cohors, & aliorum, qui ex Socinifino labem traxerunt; mutata tamen sententia, hoc tantum dicendum duximus, Calvinianorum partes accessu suo, quod dolemus, nuper auxisse, Virum ingenii, doctrinae, munerumque praestantia amplissimum, Dn. CHRIST. STURMIUM, edito hunc in finem libello, quem *Demonstrationem Mathematicam*, sui officii tardiuscule memor, inscripsit. Fuit is dilectus quondam amantissimae matris, Ecclesiae nostrae evangelicae, filius, sed fuit. Ne tamen cessum vel frustra fecisse, vel sociis Reformatae, quam amplexus est Ecclesiae, inutile membrum videatur; doctrinam de S. Coena in Ecclesiis nostris, e divinis literis sonantem, conquisitis aliquot argumentis, suae parti suppetias laturus oppugnat. Ut vero veterum haereticorum impias in hac doctrina futilitates, varii divino Spiritu armati Patres malleo verbi contriverunt: ita Sturmianam quoque phalangem a viris in bellis Domini exercitissimis, illatis fortiter armis, felicissime fractam novimus. Facile igitur hic a me susceptus labor, inutilis videri poterat; facilius ego, ab instituto opere deterreri; cum tamen gregarius miles non inutilem saepe in bello praestet operam, olitores etiam non importuna quandoque loqui credantur; stabimus in sententia, quidque objectae a Clar. Sturmio rationes virium, quid roboris habeant, sequenti oratione, annuente Deo, perpendemus.

§. I.

Gloriosissimus Salvator noster, morti jam pro salute humani generis subeundae proximus, comesto agno paschali, lotisque discipulorum pedibus, certissimum immensi erga nos amoris pignus editurus, novum Ecclesiae resta-

testamentum ac Sacramentum constituit. *Accepit enim panem, ut quatuor divino Spiritu acti Scriptores unanimi consensu loquuntur, gratiusque actis fregit, deditque discipulis, dicens: accipite, comedite, hoc est corpus meum; Deinde apprehenso calice gratias egit, porrigensque illis dixit: Bibite ex hoc omnes, hic enim est sanguis meus novi testamenti &c.*

§. II.

Cum vero testamentis ab hominibus etiam, legitime modo factis, eum tribui honorem videamus, ut singula testatoris verba non minori diligentia ponderentur, quam religione observentur, notasque putetur, illata vocibus vi, alienum illis tribuere sensum; scelus profecto erit, testamentum Domini nostri Jesu Christi omnipotentis & in secula benedicti Dei. Rom. 9. v. 5. quique ipsa est veritas. Joh. 14. minori religione observare, & a verborum, quibus sanctum est, clarissima perspicuitate proprietateque vel latum, quod dicitur, unguem, recedere. Recte proinde faciunt Ecclesiae nostrae, voluntatique testatoris ex assensu congruum est, si, ortis de Sacramento Coenae dubitationibus, non alio, quam ad perspicua Institutionis verba, tanquam *propriam hujus doctrinae sedem*, confugiunt, horumque proprietati immote insistentes, quicquid corruptelarum affertur, facile prosternunt.

§. III.

Sentiunt inviti huius fulminis robor Calviniani Doctores, cumque Nostri inde se deduci non patiantur, de novis subinde, quod malae causae certissimum est indicium, horum verborum interpretationibus cogitant, quibus quasi foliis turpissimam nuditatem velent. Attulit praeter alios Cl. Sturmius, ut supra innui, nudius tertius excogita-

tam interpretationem, qua *voculae demonstrativae*, Τῆτο, in verbis Christi: Τῆτο μὲν ἐστὶ τὸ σωμει, *comparativam significationem* affingit, illamque *pro nomine τοῖςτο*, ibidem *poni* confidenter asserit. Cumque, quo est candore, negare nolit, *voculam ἑὸς ὡμῆ Τῆτο demonstrativam vim* saepius obtinere; grammaticus e mathematico factus, regulam, quam *Lesbiam* dixeris, struxit, quæ, quando ea, quam diximus *vocula*, demonstrandi vel comparandi munus sustineat, clarissime nos doceat. Ea vero in *Mathematica Demonstratione* p. 3. his verbis concepta legitur. *Wenn dasselbe pronomem zwischen zwey Wörtern stehende, zu dem vorhergehenden sich schicket, aber nicht zu dem nachfolgenden, muß man allezeit übersetzen DER, DIE, DAS; Wenn es hergegen zu den nachfolgenden sich schicket, und nicht zu den vorhergehenden, muß allezeit übersetzt werden, DERGLEICHEN, DERGLEICHEN. Wenn es sich auff beyde --- schicken.* Repetit eandem, additis quibusdam, quæ *explicationi profutura videbantur*, p. 1. *Fern. Ausführung.*

§. IV.

Supponit vero *voculam Τῆτο* in *Scripturis Sacris* comparativo interdum sensu adhiberi, idemque significare, quod *tale*; Ne tamen affirmanti fidem deroges, triplici sententiam ratione fulcit, quorum primam *Scriptura Sacra*, alteram *conditio primitivorum & derivativorum*, ultimam *B. GLASSII consensus* suppeditat. *Quæ cum suo iure considerationem prius mereantur*, antequam ipsius *regulae rectitudinem metiamur*, faciemus id brevibus, relicta longiori dictorum, ab *Autore allegatorum explicatione*, quam uberrimam dedere, *FABRICII, SENSTII*, aliique, summa reverentia colendi *Doctores*, ne velut,

Mo-

Moveam cornicula risum,
Furtivis ornata coloribus.

§. V.

Primam igitur rationem e Scripturis petitam, ita proponit: p. 9. Ult. Ded. *Weil Matthaeus und Lucas eine einige und eben dieselbe Rede Christi, auch mit einerley Worten ausdrücken, ausgenommen, daß der eine gebrauchet τῷτο, wo der andere gebrauchet τοῖστο; so müssen beyde Wörter den Evangelisten da gleich viel gegolten haben; folgendes τῷτο manches mahl so viel heißen als τοῖστο, das ist, solches oder dergleichen; quae verba, ut vis eorum concludendi evidentius pateat, sequenti Syllogismo, includemus: Quaecumque voces a diversis Scriptoribus, unum eundemque sermonem exprimentibus, ita permutantur, ut loco unius ponatur altera, illae his Scriptoribus unum idemque significant. Atqui τῷτο & τοῖστο sunt voces, quae a diversis Scriptoribus unum eundemque sermonem exprimentibus ita permutantur ut loco unius ponatur altera, E. τῷτο & τοῖστο unum idemque his Scriptoribus significant.*

§. VI.

Ubi primum monemus, prædicato Maioris inferendam esse voculam proprie, cum illud ante omnia in quaestione sit, quid vocula τῷτο proprie significet. Deinde ad Maiorem respondemus, falsam eam esse, idque ex sequenti patere exemplo. Si enim Matthaeus illa verba Christi: *Herodes est vulpes*, ita efferret; *Herodes est astutus*, idem profecto diceret quod Lucas; ex eo tamen minime sequeretur, vocem *vulpes* proprie idem significare, quod adiectivum *astutus*. *Vulpes* enim proprie significat animal astutia sua notissimum, & tribuitur per figuratam dicendi rationem Herodi, ob qualitatem, astutiam scilicet, in qua vulpi

vulpi tam similis erat, quam ovum ovo. *Astutus* vero *qualitatem* significat; adeoque alterius praedicamenti rem.

§. VII.

Neque *minor* recte se habet, cum falso supponatur, *enunciationem illam Christi*, in qua apud Matthaeum vocula τωτὸ ponitur, *esse eandem cum illa*, in qua apud Lucam vocula τωτὸ reperitur, ut ex sequentibus patebit. Quae ut evidentiora fiant, observamus, voculam demonstrativam τὸ a Luca c. 9. v. 48. usurpatam, non posse explicari per τωτὸ. Pronomen n. demonstrativum τὸ nomini communi iunctum, nomen illud ex se aliis aequè commune, (nomina n. appellativa sua natura sunt tertiae personae) hic ad *singularitatem* determinat, sive, ex nomine communi facit *individuum*, & sub isto conceptu intellectui legentis vel audientis rem illam, cui hoc nomen competit, sistit. Nomen vero τωτὸς, tale sua natura obtinet munus, ut *qualitatem* rei indicet, & sub hoc conceptu intellectui audientis vel legentis rem illam vel personam, cui adiecta est, exhibeat. Lucas igitur, verba Christi referens, τὸ καρδίας vocem, aliis subiectis aequè communem, per voculam τὸ ad illud *individuum*, quod v. 47. apprehenderat & iuxta se statuerat Christus, restringit, & sub hoc conceptu intellectui legentium sistit, affirmatque, de *hoc individuo* dixisse Dominum, suo nomine esse recipiendum; causam vero, *qualitatem* scilicet, cur hic infans recipiendus sit, Lucas non addit; & haec ratio est, cur τὸ καρδίας dicere potuerit, non τωτὸ. Haec enim qualitatis notitia omnino praecedere debebat, si discipuli sermonem Christi τωτὸ καρδίας dicentis, intelligere debuissent. Lucas igitur de *qualitate nihil habet*, neque enim receptum est Evangelistis, ut totum sermonem
Chri-

Christi, secundum omnes circumstantias singuli exhibeant. *Habet vero D. Matthaeus, c. 18.* Cum enim suavissimus Salvator in genere docuisset, imitandos esse teneros aetate pueros, v. 3. addit v. 4. quam illorum qualitatem imitaturi exprimere debeant, exemploque id docet, certo nempe individuo, in quo illa qualitas, humilitas scilicet, inveniebatur. Cum igitur illa qualitas ex hoc infante iam nota esset discipulis, recte pergit Salvator, & concludit ab hoc singulari ad alios homines, eandem qualitatem habentes, ponitque voculam *τοῖστο*, ob humilitatem discipulis iam declaratam, dicens: *Quicumque talem, tali qualitate ornatum puerum nomine meo receperit, me recipit.* Consequens est, cum Lucas non exprimat qualitatem, neque *τοῖστο παιδίου* dicere potuisse; ulterius, propositiones utriusque Evangelistae differre maxime; *τῆστο* tandem & *τοῖστο* non eandem habere significationem, cum eae demum voces idem significant, quae eandem rem sub eodem conceptu nobis repraesentant. Et cur non eodem Sturmii argumento, si quaedam concludendi vis ipsi inesset, inferre liceret, nomen *τοῖστο* significare idem quod vocula *τῆστο* atque sic demonstrandi vim sustinere?

§. VIII.

Minime vero hoc loco praetereundus est ille a Luca, v. 48. additus articulus *το*, cum plane evincat, voculam *τῆστο*, naturalem suam vim, demonstrativam scilicet, servare. Grammatici enim in hoc conveniunt, quod intercedente articulo, *ο, η, το* inter pronomen *στος*, & substantivum ei iunctum, pronomen tunc proprie aliquid praesens, non modo certum, significet. Unde nec illud negligendum, cum nomen *τοῖστος*, sive *talis*, docente ipso Prisciano, infinitam qualitatem; pronomen vero *στος*, hic, haec, hoc, quae pronominum natura est, solum substantiam

tiam, non etiam *qualitatem* significet; sequitur omnino, neque apud Lucam pronomen ΤΕΤΟ eundem cum nomine ΤΟΙΣΤΟ apud Matthaeum significatum obtinere.

Observetur etiam, *redditivum* sine *relativo* proferrī minime posse, nisi in demonstratione, ut si ostendentes Priscianum, dicamus, talis fuit Crates Mallores, qui ab Attalo Rege Romam missus, primus studium grammaticae in Urbem intulit. Cum igitur, quae Sturmii mens est, ΤΟ ΤΕΤΟ apud Lucam pro redditivo, quod est ΤΟΙΣΤΟ, positum sit, relativum tamen praecedat nullum, necesse est, aut demonstrationem locum hic habere, aut assertum esse falsissimum. Demonstratio autem oculis fit, vel corporis vel intellectus; neutra vero hic locum habet. Non posterior, cum in textu nihil praecedat, quod intellectui legentis declaret, quale sit illud, ad quod referatur puer, & cum quo conveniat; neque prior, cum a) infans, cuius fit mentio. v. 47. sit idem cum illo individuo v. 48. nihil vero b) referatur ad seipsum. Ergo demonstratio hic nulla locum habet; falsum etiam erit Clar. Autoris assertum.

§. 10.

Equis tandem non videat, Clar. Sturmium tanto molimine *pugnare adversus seipsum*, atque hoc opere, quo quasi fundamento fulcire Regulam volebat, eandem funditus evertere. Utemur igitur illa quasi gladio Delphico. Ut enim illum adhuc modum fabrefactum legimus, ut eodem & sacras mactarent victimas, & supplicio afficerent nocentes: Ita Sturmiana regula, eo fine composita, ut sanctissimae doctrinae necem inferat, Autoris ipsius iugulum petemus. Rationem enim redditurus Autor, cur vocalam ΤΕΤΟ in verbis: ΤΕΤΟ ΤΟ ΠΟΤΗΡΙΟΝ non vertat, *DESGLEICHEN*, ut in antecedentibus verbis, ΤΕΤΟ ΜΕ ΕΣΤΙ ΤΟ

σωμα,

σωμα, factum, ad regulam confugit dicens (p. 64. *fern. Ausf.*) das dritte τστο steht zwischen einerley zweymahl wiederholten Wort, gehöret also nicht zu meiner Regul, und kan folglich nicht übersetzt werden DESGLEICHEN. Si igitur τστο allegato loco Paulino non poterit reddi DESGLEICHEN, ex ea ratione, quia inter idem nomen bis repetitum medio stat loco, & proinde ad regulam Sturmianam non quadrat; certe nec τστο apud Lucam per τοιστο sive DESGLEICHEN, SOLCHES (hæc enim sunt Synonyma Sturmio vid. Matth. Dem. p. 2. 3.) reddi poterit, cum & apud Lucam inter idem nomen bis repetitum medio positum loco inveniatur. Hæc enim verborum series: Επιλαβόμενος παιδὸς, ἐσησεν αὐτὸ τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὅς ἐστιν δεξιτὰ τστο τὸ παιδίον, & reliqua. Aut igitur, cum regulæ locus accommodari non possit, vi eiusdem, verti non poterit per *dergleichen* vel *solches*, aut Sturmiana regula falsitatis ab ipso Sturmio convincetur.

§. XI.

Secundum vero quod regulæ substernit fulcrum, quana debile est, quam nullius plane roboris? Τοιστο, inquit, derivatur a vocula τστο, nullum vero derivativum significatione differt a suo primitivo; consequens est, cum derivativum τοιστο comparativam habeat vim, etiam primitivum στος &c. eandem involvere. p. II. Math. Dem. Duplici enim ratione graviter hic in levissimis etiam impingit Autor. Quis enim dixerit τστο & τοιστο se invicem respicere ut *primitivum* & *derivatum*? Cum vocabulum prius, simplex esse, posterius vero compositum, ac proinde ad figuram, non speciem vocum referri debere, grammaticorum præcepta clarissime doceant. Falsitatis vero & illud arguendum est, *derivata* nullam recipere posse si-

gnificationem, quae *primitivis* non conveniat. Quis vero sanae mentis negaverit σοφον, & centum alia, esse primitivum, σοφιστην derivatum? Neminem tamen eandem utriusque significationem, ad minimum hodie, esse, credo affirmaturum.

§. XII.

Forte vero B. GLASSIVS, haec enim tertia ab Autore allata ratio est, voculam τωτο pro τοιστο, majori etiam cum emphasi, saepius poni, suo consensu evincet? Nihil vero minus. Falsum enim est 1) B. GLASSIVM in canone, e quo Clar. Adversarius verba allegat, affirmare pronomen ωτος poni pro vocula talis, e, 2) multo minus cum maiori emphasi, & si 3) id diceret, quid haec ad Rhombum? 4) Non agit in canone, ad quem omnino respicere Sturmium ex citatis verbis: *cum maiori emphasi*, manifestum est, de pronomine ετος, 5) tandem ubi B. GLASSIVS de pronomine ετος differit, non affirmat illud cum maiori emphasi significare idem, quod talis. Sed haec sunt beati viri verba: *pronomina demonstrativa οτι η ωτος quandoque vel cum maiori emphasi, quam proprie sonant, vel alia paulum significatione accipi*: In explicatione quidem canonis Doctissimus Vir innuit, quandoque etiam η & ετος idem esse ac talis, substantia pro qualitate, scilicet posita. His ipsis tamen verbis contradicit Sturmio, dum affirmat, *substantiam poni pro qualitate*; hoc ipso enim indicat, ετος significare proprie *substantiam non qualitatem*, quamvis illa substantia pro qualitate sibi inexistente quandoque ponatur. Ut vero verba D. Johannis v. 7. post. Epist. ita reddamus: *talis est seductor & antichristus*, nulla cogit necessitas, cum nec regula Sturmii, nec contextus illud requirat. Non prius, quia regula postulat, ut vocula ετος praecedenti sub-

substantivo genere & numero plane non respondeat. *Fern. Ausf. p. 2.* Citato verum loco genere apprime convenit, quamvis non numero. Nec posterius; quamvis enim, quæ *Sturmii* obiectio est. *p. 14. fern. Ausf.* videri, si grammatices praecepta spectes, poterat, debuisse Apostolum plurali loqui numero: non tamen a) in Scripturis haec numeri mutatio infrequens est, praecipue si hanc de Antichristo materiam spectes. Loquitur enim b) de illo ut singulari persona etiam Apostolus Paulus. 2. Thes. 2. cum inprimis quovis tempore unus duntaxat in templo Dei sedeat Antichristus, atque c) tandem in sermone saepius ad sensum magis, quam vocabula respiciatur.

§. XIII.

Considerationem hic quoque meretur obiectio illa, quae quasi argumenti quarti partes sustinere poterat: *Lutherum tamen ipsum voculam τῆτο in versione reddidisse per vocem SOLCHES. Math. Dam. p. 3. fern. Ausf. p. 13.* Ad quam solvendam, notandum 1) est, *vocabulorum solches & dergleichen*, quae pro equipollentibus habet *STURMIVS*, non eundem per omnia esse significatum, quod ex conceptu, quem audita vel lecta in nostro intellectu gignunt, aperte constat. Vocabulum enim *SOLCHES*, rem praecedentem & intellectui sub certis circumstantiis seu qualitibus jam notam, intellectui nostro altera vice sub his circumstantiis cognoscendam sistit, quod *secundam cognitionem* nominat *PRISCIANVS*. Audita vero voce *DERGLEICHEN* intellectus non eandem, quae antecessit, sed aliam, similem tamen praecedenti, esse vel contigisse concipit. Et hoc *PRISCIANVS* innuit, inquires: *Itaque interpretantes, quid est talis, respondemus, similis huic de quo loquimur. p. m. 485.* Cum igitur hae voces non eundem, sed diversum in nostro in-

tellektu conceptum gignant, manifestum est, nec utriusque eandem esse significationem, cum, ut supra audivimus, illae voces demum idem significant, quae eandem rem sub eodem conceptu nobis repraesentant.

2) Observandum etiam, *voculam TSTO germanice quandoque sine sensus mutatione verti posse per SOLCHES*, cum scilicet res, quae secundum substantiam & qualitates nobis jam nota est, semel adhuc intellectui cognoscenda sistitur; non ex ea ratione, quasi voces *dieses* & *solches* sint per omnia ejusdem significationis, sed quia scopo dicentis, sensuique sermonis quandoque nihil decedit, sive illa res intellectui nostro adhuc semel cognoscenda sistatur secundum substantiam, vel alias qualitates & circumstantias.

3) Beatus igitur LUTHERVS in translationis negotio considerans, (ut exemplum demus) verba: *hoc facite*: 1. Cor. II. observabat licite ibi voculam demonstrativam verti posse per *solches*, quia 1) res, quae illis facienda injungebatur, partim ex actionibus Christi, partim verbis jam secundum substantiam & circumstantias nota esset; 2) scopo dicentis, sensuique textus nihil decederet, voce vel *dieses* vel *solches* in versione adhibita.

§. XIV.

Quae cum, ut vidimus, lubrica admodum sint, & nullius plane roboris fulcra, deveniamus nunc ordine ad ipsam regulam, quam quasi helepolin quandam adhaeret, qua nostram, de Sacra Coena, doctrinam magna vi adriatur, quatiat, perfringat. Ampliorem sane, si inspexeris, regulam vix unquam videris; ita enim comparata est, ut sub tribus, quibus constat membris, quasi triplici latibulo, quicquid est corruptelarum secure delitescere possit.

Veni-

Veniunt hic in mentem mihi Plautini illi non minoris nequitiae quam venustatis versiculi:

Cogitato mus pusillus quam sit sapiens,
Aetatem qui uni cubili nunquam committit suam,
Quia si unum ostium obsideatur, aliud perfugium
quaerit.

Mitemus tamen illa, cum aperta plane sint, & a S. R. D. D. SENSTIO p. 7. toiuissimi in sequentibus expedita; secundum regulae membrum, & quae eo pertinent, institutionis verba majori diligentia consideraturi. Ita vero fluunt verba Clar. STURMII, p. 3. *Mathem. Dem. In den Einsetzungs-Worten nun haben wir den zweyten Casum. Die Worte heissen von der Einsetzung des Brods (quam subdole haec dicuntur? sed transeant.) also: JESUS nahm das Brod, τοῦ ἄρτου, danckte, brach und gabs den Jüngern und sprach: Nehmet, esset, τῆς τοῦ ἐστὶν mein Leib, το σῶμα μου &c. Concluditurque Dissentiens, cum pronomen τῆς genere (omittit & numero, quod tamen requirit p. 2. der fern. Ausf.) cum praecedente voce ἄρτος non conveniat, respondeat vero sequenti; necesse esse, ut non per demonstrativum HOC, sed adjectivum TALE vertatur, hoc modo: tale est corpus meum.*

§. XV.

Leviora haec sane sunt, quam quae ad deferendam vitam, eamque verissimam doctrinam permoveere Clarissimum Virum debuerint. Respondemus igitur 1) *falsum esse ex vocis hoc vel illo situ discendum esse*, pro quo supponatur, (versatur enim in consideratione enunciationis: hoc est corpus meum) sed si subjectum sit, ut hoc loco, ex praedicto illud cognoscendum esse, inculcantibus abunde Logicis. 2) *Nos non negamus*, voculam τῆς in Matthaei, Marci, Lucae Evangelii, ut & priori Epistola Pauli ad Corinth.

Corinth. *insequi vocem αἴγιος*, unamque earum excipere alteram continuo; sibi tamen has voces semper ita propinquas fuisse, admodum negamus. Sciendum enim, magnam intercedere distinctionem inter *historicam narrationem* institutae Coenae, quam secundum circumstantias texunt Evangelistae, & inter *testamenti formulam*, ex Christi ore prolatam. Cum enim, quod nec ipse STURMIVS credo diffitebitur, non omnia unius auctoris verba sint, sed priora, λαβων ο Ιησους τον αἴγιον usque ad vocem ειπε v. g. a Matthaeo, iussu ac dictamine Spiritus S. referente & narrante scripta, quae vero sequuntur, λαβειτε, Φαγετε, 787o εστι το σωμα μου, a Domino nostro in ipsa institutione pronuntiata verba sint; non sane utraque sibi semper ita propinqua fuerunt, nec vocula 787o eundem perpetuo situm inter vocem αἴγιος & σωμα obtinuit. Constat enim Matthaeum, qui primus tamen omnium Sancto actus Spiritu, Evangelium composuit, octavo demum, post ascensionem Domini, anno scripsisse. Quid vero de reliquis dicemus? Quomodo igitur, quem significatum vocula 787o in verbis institutionis obtineat, *ex positu ejusdem* cognoscere poterit, cum talem situm eo tempore, quo gloriosissimus Salvator illam proferebat, non habuisse constet? Et qui Discipuli ejusdem intelligere poterant, quae mens Domini, quae sententia, cum verba illa Evangelistarum nondum extiterint, & quod inde sequitur, vocula 787o illum positum nondum obrinuerit, qui tamen, ex mente STURMII, ad ejusdem significationem capiendam, est necessarius.

§. XVI.

3) Principium porro, ut mitissime dicamus, *petit Dissentiens*, asserendo *verba*: Ιησους λαβων τον αἴγιον, και ευλογησας εκλασε, και εδιδε τοις μαθηταις, και ειπε, *esse verba*

verba institutionis. Ut enim a Servatore ipsum Sacramentum institutum est; ita ab eodem verba illa, quibus est institutum, prolata sint, necesse est. Nisi forsitan ab Evangelistis multos annos post gloriosam Christi ad dextram Patris sessionem, sacram Coenam institutam esse, improbe docere velis. Constat vero praesentes convivas nulla alia institutionis verba, praeter illa, edite, bibite, &c., audivisse, cum nulla alia referant, quod omnino institutionis verba (*αὐτοῦ* sic dicta) relaturis, incumberebat. Cum tamen audirent etiam, praecipere a Domino, dicente: hoc facite, ut in posterum celebraturi Coenam, facerent id; quod ipse fecisset; posteris vero, quae fecisset Dominus, ex oculari inspectione, sicut discipulis, innotescere non posset, scribebant divini viri ea etiam quae vidissent. Quamvis actiones Christi, his Evangelistarum verbis descriptae, ad formales sacramenti actus omnino pertineant.

§. XVII.

4) Videtur haec olfecisse, quae est sagacitate, Clarissimus Sturmius; Ne tamen situm illum voculae, de qua est disceptatio, relinquere cogatur, cum illi tota superstructa sit regula; alio ordine ponit Servatoris verba, ut invita etiam ad regulam quadrare quodammodo videantur. Ita enim inquit. p. 1. Ult. Ded. *wenn das Zeiger-Wörtgen in dem Griechischen, nemlich εἶς ἕς, in Heiliger Schrift zwischen zwey Wörtern, also wie in den streitigen Einsetzungs-Wörtern des Heiligen Abendmahls, (λαβete, φάγετε τοῦ αἵτου, ἕς ἕς τῷ σωματι) steht, also daß die beyde Wörter auff einander sich beziehen, oder von einander praediciret werden, und das Zeiger-Wörtlein, & quae sequuntur.*

Non possum, quin statim in limine hujus quaestionis repetam verba, quae Clarissimus Autor *paginae 22. Ult. Ded.*

C

sequenti

sequenti ordine inferuit. *Ich geschweige was dieses vor Anlaß zur Verdrehung der lieben Schrift giebet, wenn man also Umstände erdichten darff, die nicht im Text stehen.* Verba audivimus suo jure laudanda; Sed accidit Clarissimo Viro quod corruptis injustisque iudicibus. Ut enim hi magna cum pietatis simulatione injuste agunt, ne injuste agere videantur: ita ille ingentis zeli, adversus Scripturae corruptores, ostentatione, Sacras literas corrumpit, ne corruptisse credatur. Quo enim Evangelistae, quo Apostoli testimonio firmabit, hæc fuisse Salvatoris verba: λαβετε Φαγετε τον αβτον? cum sacrarum literarum ocularis inspectio contrarium manifeste doceat. Si quid obtinere velit S T V R M I V S, dicendum omnino ipsi erit, accusativum P A N E M ad verba accipite, comedite, esse subaudiendum. Quis vero, hunc præcisè accusativum, subaudiendum esse docuit? Forsitan hæc erit ratio, quod nomen αβτος proxime præcedat, & ad quod voculam ΤΣΤΟ respicere, in superiori regula dicebat S T V R M I V S. Sed ut supra innuimus, non sunt illa unius, sed priora Evangelistarum, posteriora D O M I N I verba; neque semper sibi ita propinqua fuere, nondum enim verba illa: λαβων Ιησους τον αβτον &c. extabant, cum diceret Dominus accipite, edite; neque tamen nobis alius accusativus, ad verba accipite, edite, subaudiendus est, quam congregatis in prima Coena discipulis. Hi vero ex verbis Evangelistarum nondum extantibus, illud discernere non poterant, inde neque nobis ex iisdem, quinam accusativus subaudiendus sit, est cognoscendum.

XVIII.

Dixerit: Notum tamen ex verbis Evangelistarum esse, *Dominum in manus sumfisse panem, gratias egisse, fregisse, fra-*

fractumque dedisse discipulis, dicendo, accipite, comedite; patere hinc, ad verba accipite, edite, subaudiendum esse accusativum panem; Panem enim discipulis dedisse. Habet hic nos primum confitentes, Salvatorem nostrum accepisse panem, gratias super eo egisse, fregisse, panem etiam dedisse non negamus, solum dedisse, id negamus. Accel-ferat enim verbum omnipotentis Domini, quod inefficax fuisse, nemo pius dixerit, cum veteri potius regula, accedente ad elementum verbo, fiat sacramentum. Veneranda certe antiquitas illud pie credidit, panemque, percipientem vocationem Dei, non communem panem, sed Eucharistiam esse, duabus rebus, terrena & coelesti constantem, (per rem coelestem, substantiam physicam corporis Christi determinans, ut ex clarissimis ejus verbis constat. vid. D. Hulfem. Prael. in Form. C. Art. 13. §. 3. §. 1. interprete Irenaeo docuit. Nisi forte clarissimus STRUMIUS Calvinianorum more objecerit, nihil amplius per consecrationem tributum esse pani, quam ut signum constitueretur absentis corporis Christi, & ad analogiam, inter panem & corpus Christi intercedentem, significandam ordinaretur. vid. Mathem. Dem. p. 12. Dicuntur haec quidem, sed contra apertam literam mentemque Domini, Quid enim consecratio, quae est verbum omnipotentis Dei, quod simulac profertur, divinam operationem conjunctam habet, operetur, constat ex verbis Christi, dicentis, hoc est, non signum, sed corpus meum. Hujus veritate immote nixi, firmiter statuimus, tantum praestare benedictionis verba, quantum ea praestare Christus ipse ore veracissimo & fallere nescio est testatus.

§. XIX.

Cum etiam ex verbis Evangelistarum, nobis fatentibus, ipsaque Christi actione constet, Salvatorem dedisse panem;

panem; nihilominus tamen de eo, quod accipere & edere jubebat Dominus, dixerit, *hoc esse corpus suum*, ex clarissimis his verbis, quorum proprietates adhuc invicta stat, evidens est, non solum panem, sed praecipue corpus suum dedisse Salvatorem, neque praecise accusativum *panem*, ad verba *accipite*, *comedite*, subaudiendum esse. Nisi forte objiciatur, Christum dedisse corpus suum, non dici ab Evangelistis; sed neque nos ex ipsorum, sed Domini verbis hoc probamus, neque, cum sacri scriptores nihil amplius quam quae viderant & audiverant, vel ab aliis visa & audita esse acceperant, scribere jussi fuerint, exigi ab illis hoc poterat; unionem illam Sacramentalem potius ex verbis Christi discendam nobis relinquentes. Mittamus tamen nunc haec, ne forte, ex verbis Domini, hoc est corpus meum, rationes probandi deducentes, dicamur petere id, quod est in principio, (vid. ult. Deduct. p. 43.) quamvis hanc petitionem solennem admodum Adversario nostro esse, ex antecedentibus jam constare possit.

§. XX.

Cum tamen, docente Scioppio, omne verbum activum regat accusativum, sive expressum, sive suppressum, scire forsitan desiderabit STURMIVS, *quemnam tandem accusativum subintellectum velimus?* Huic desiderio satisfacturi dicimus, neque accusativum *panem*, neque accusativum *Corpus Christi* determinate & distincte subaudiri. De priori ut dicamus, necessum non est, ne crambem, quod dicitur, bis costam apponamus. *Posteriorem vero determinate* subaudiri, his rationibus inducti negamus, quia 1) vocabulum *corpus* neque in verbis Domini, neque Evangelistarum imperativis, *accipite*, *comedite*, antecedit, subaudiri igitur a discipulis non poterat. Et licet in verbis
Do-

Domini sequentibus inveniatur, non tamen voces, *corpus meum*, cum verbis *accipite, comedite*, sed cum *demonstrativo* Hoc per copulam Est connectuntur. 2) Quia illud accipere & edere jubebantur Apostoli, quod illis dabat Dominus; hoc vero non *solum corpus* fuisse, ex verbis Evangelistarum; neque *solum panem*, ex verbis Domini antea deduximus, accusativus igitur, *corpus meum*, praecise subintelligi non potest.

§. XXI.

Quemnam tandem, inquires, accusativum subintelliges? Eiusdem pronominis, respondeo, accusativum, cuius nominativus verba accipite, comedite, immediate sequitur; hoc ordine, *accipite, comedite* Hoc, *scilicet quod vobis do sine porrigo*. Praecipit hoc ipse verborum contextus, qui, cum non patiatur vel accusativum *panem* vel *corpus* praecise subaudiri, voculam requirit, cuius latitudo ad unitorum unum non sit determinatum. Communis etiam loquendi usus, & naturalis huiusmodi loquendi formas intelligendi ratio, quod cuivis recte consideranti facile patebit, aperte postulat, ne alium accusativum subintelligamus. Requirit id ulterius eiusdem pronominis proxime sequens nominativus; de pane enim, si substantiam eius consideres, dicere Dominus non poterat, hoc esse corpus suum; ut taceamus, repugnare etiam laudatis a STYRMIO grammaticis praeceptis: neque etiam si accusativus, *corpus meum* praecise subaudiendus sit, sine sensu identico dicere Salvator poterat *hoc est corpus meum*. Sic enim flueret oratio: *Accipite, comedite corpus meum, hoc, scilicet corpus meum, est corpus meum*. Relinquitur accusativum pronominis demonstrativi concinne subintelligi.

§. XXII.

Dictum vero modo pronomen cum absque substantivo in genere neutro positum invenitur, hanc, sua natura, praeter *demonstrandi* proprium munus, *significandi* vim obtinet, ut notionem cuiusdam nominis latissime patentis, entis scilicet vel rei, includat, atque sic idem notet, quod *hoc ens*, sive *haec res*. Et ut praesenti applicemus negotio, tota Christi instituentis oratio sic se habebit: *Accipite, comedite hoc, sive hanc rem*. Diversissimae vero quaestiones sunt, quinam accusativus ad verba, *accipite, comedite*, subaudiendus sit, & cum de pronomine ΤΣΤΟ illud constet, quaerere, quaenam res per voculam hanc intelligenda sit, *an panis, an corpus Christi, an utrumque*. Ad posteriorem quaestionem decidendam, consideranda inprimis sunt illa Domini verba: *hoc est corpus meum*. Quando enim subjecti loco ponitur vocula ΤΣΤΟ, quae ex se nec *panem*, nec *aliud quid determinate* significat, descendendum est ex praedicato, pro quo supponatur, cum talia sint subjecta, qualia permittuntur esse a suis praedicatis.

§. XXIII.

Falsum praeterea est, vel certe principium petit, quod Clar. STRUMIUS, voculum ΤΣΤΟ significare idem quod ΤΟΙΣΤΟ evicturus, in regula superius citata ulterius innuit, de pane nempe praedicari corpus Christi, his in verbis: - *Also daß die beyde Wörter auff einander sich beziehen, oder von einander praediciret werden* &c. Adduxerat autem antea verba institutionis hoc ordine: λαβετε φαγετε τον αβτον, ΤΣΤΟ ΜΕ ΕΣΤΙ ΤΟ ΣΩΜΑ. Calvinianorum ut in coeteris, quod cuius facile patet, hic quoque sequitur vestigia. Cum enim hi praesupponant in verbis institutionis *de pane praedicari corpus Christi*; apertum vero sit
per

per *essentiarum mutationem*, quam transubstantiationem dicunt, illud non fieri, neque etiam per *inclusionem* aliquam aut *mixtionem*; concludunt, *convenientiam* quamdam excogitandam esse, & praedicari de pane corpus Christi, quia sit *symbolum*, *signum* vel *figura absentis corporis Christi*. vid. STURM. *fern. Ausf.* p. 46.

§. XXIV.

Non vero sine ratione negandum crediderim, in verbis institutionis praedicari *de pane, quod sit corpus Christi*. Non enim (I.) ex verbis Evangelistarum probari illud solide poterit. Illis enim sacri scriptores docent saltem, quamnam materiam terrenam Dominus, sacramentum Coenae instituturus, adhibuerit, quidque cum illa egerit. Neque (II.) ex verbis: *accipite, manducate*, cum accusativus vocabuli panis, sub illis, quod falso supponit Adversarius, intelligendus non veniat, ut ex supra dictis constat. Neque (III.) tandem ex verbis: *hoc est corpus meum*, cum illud a) aeque advesetur Clarissimo STURMIO, qui vocabulum 780 per 7080 explicat. b) natura demonstrativi, 780, in neutro genere sine substantivo positi, illud non admittat. Quando enim pro illa enunciatione, hoc est corpus meum, ponitur ut aequipollens, ista: *panis est corpus Christi*; innuitur, vocem panis in recto casu quamvis confuse per demonstrativum denotari, corpus Christi vero in obliquo, hac ratione: *panis corpori meo sacramentaliter unitus, est corpus meum*. Sed, ut supra monui, cum subjectum est ambiguum vel ita comparatum, ut confusum saltem rei de qua sermo est, conceptum importet, discendum est ex praedicto, pro quonam illud supponatur, sive quod in casu recto, quamvis confuse, denotet; Et est illud, cui *formalis ratio ejus, quod in praedicto exprimitur, vere convenit*.
Quod

Quod ex communi loquendi usu, tritissimisque exemplis clarissime constat. Sic quando de Spiritu Sancto sub columbae forma apparente dixisset Johannes: *videte discipuli, hoc est Spiritus S.*, ex praedicatione sane cognosceret eorum intellectus, voculam *hoc in casu recto*, confuse quamvis, significare ipsum Spiritum S. non columbam, quamvis hanc in obliquo importet, hoc sensu: *Hoc, quod sub columba specie vobis apparet, est Spiritus Sanctus.* Columbam vero in *casu recto* non importat, cum columbae formalis ratio ejus, quod in praedicatione exprimitur, vere non conveniat, hoc ipso, quod columba praecise et in se spectata non est Spiritus S.

§. XXV.

Rectissime alias a Nostri Theologis, antiquissimorum Patrum loquendi formam sequentibus, dicitur, *panem esse corpus Christi*, cum non de *pane nudo* sed *cum corpore Christi sacramentaliter vereque unito* loquantur, eum fere in modum, quo de homine Christo, ob unionem personalem, vere dicitur, quod sit Deus. Sicut enim in praedicatione personali recte dico: *homo est Deus*, quia in illa vox homo, propter unionem personalem concretum significat, personam scilicet, ex divina & humana natura constantem: Ita in praedicatione sacramentali recte dico, *panis est corpus Christi*, quia hoc loco panis, super quem actae sunt gratiae, propter unionem sacramentalem concretum significat, re terrena & coelesti constans; atque adeo rem coelestem, corpus scilicet Christi, pani sacramentaliter unitum, connotat. Minus vero recte a Reformatis, unionem veram realemque panis & corporis Christi in sacramento negantibus, illud fit, cum de pane nudo loquantur, quem signum, figuram, typum, & quid non? absentis longe Corporis Christi esse, vociferantur. Ad haec locutio *ecclesiastica* altera est, altera *biblica*.

biblica. Jam vero non in quaestione est, quid de illa locutione ecclesiastica, recte intellecta sentiendum sit, sed an in verbis institutionis de pane praedicetur corpus Christi, quod nos negamus.

§. XXVI.

Coeterum cum 1) Panis secundum substantiam consideratus, in formali suo conceptu nihil involvat, quod sit idem quid cum corpore Christi; Est enim definiente MARTINIO in *Lex. p. 2475.* cit. D. HVLSEMANNO, *cibus solidus, e farina & aqua subacta pistus, igne coctus, quo communissime, ob singulariter temperatam suavitatem, & cum corporibus nostris convenientiam praecipuam, alimur.* A Calvinianis autem 2) ipsoque STURMIO substantiarum panis & corporis, vini & sanguinis vera & realis unio negetur; (de quo postea) Nihilominus tamen 3) ad enunciationis affirmantis veritatem requiratur, ut id, quod nomine subjecti, & id, quod nomine praedicati significatur, sint idem; sequatur necesse est, corpus Christi de pane praedicari plane non posse. Non enim praedicari potest ratione unionis sacramentalis, cum eam Calviniani re ipsa negent, neque etiam ratione substantiae panis, ut ex definitione patet, & ipse STURMIVS sine dubio fatebitur.

§. XXVII.

Respiciamus nunc aliquando, his pro ingenii tenuitate allatis, ad Sturmianam supra allegatam regulam, & quam frustra institutionis verba illa oppugnet, consideremus. Frustra sane dico. Cum enim 1) vocula ΤΕΤΟ non ita posita inveniatur, ut praecedat nomen, cum quo genere & numero pugnet, sed potius idem nomen, eodem genere & numero positum, in antecedentibus, quamvis subintellectum reperiatur. 2) neque ita posita sit vocula ΤΕΤΟ,

D

ut

ut praecedat nomen, de quo posterius praedicetur; sequetur vi ipsius Sturmianae regulae, *voculam 787o*, non *comparativo sed demonstrativo sensu* in verbis Coenae accipi; consequenter non per *desgleichen*, sed *dieses, das*, vertendam esse. Et ulterius: Cum vocula 787o Luc. 8. v. 14. Joh. 6. v. 49. 50. Matth. 16. v. 18. non ita posita invenitur, ut in verbis institutionis sacramenti Coenae, vi eiusdem regulae, vid. p. 1. *fern. Ausf.* Vocula 787o his allegatis locis *non sensu comparativo sed demonstrativo* reddenda erit.

§. XXVIII.

Vidimus hactenus, Deo bene juvante, *voculam 787o non significare idem quod 70187o, neque posteriorem pro priori*, sensu manente eodem, poni posse. Vidimus etiam, ad secundum Sturmianae regulae membrum verba institutionis plane non pertinere, multo minus eodem evinci 70787o poni in iisdem pro 70187o, cum contrarium potius, si cuiusdam ponderis sit regula, eadem demonstratur. Sunt tamen & aliae, gravissimaeque rationes, quae voculae 787o naturalem vim, demonstrativam scilicet, retinendam esse, non tam svadent, quam cogunt. Ex quibus cum plurimae sint, pauculas quasdam delibabimus, & esto

I. Primum quod *a proprietate verborum*, eorumque sensu, quem verba proprie accepta important, & quem ratio nostra, adductis iis primo concipit, ut in aliis; ita in primis in iis locis, ubi articuli cuiusdam fidei primaria sedes est, *absque evidētissima causa recedendum non sit*. Nulla vero evidens ratio, quae contrarium svaderet, hactenus afferri potuit; ratio enim blande delirantis subtilitates in mysteriis, captum ejusdem, hoc ipso quod mysteria sunt, longe transcendentibus, nec audimus, nec clarissimis veracissimi Dei verbis praeferrimus. Quid dicam de svavissimo perpetuoque Evan-

Evangelistarum trium, Paulique, verba institutionis sine mutatione tradentium *consensu*? Quid de *sublimitate mysterii*? Quid de *testamenti ratione*, sua natura id requirentis, ut verborum proprietati quam maxime inhaereatur? Galat. 3. v. 15.

§. XXIX.

Solidissime, ut patet, variis Theologorum nostrorum scriptis id probatum est, videturque ipse STURMIUS suum nobis hic adjecisse calculum. Quis enim aliter sentiret, haec illius verba, quamvis alium in finem scripta, legens: *Der HERR JESUS hat seine Worte bey der Einsetzung des heiligen Abendmahls sonder Zweifel gebraucht in einen unfiguralichen und der Griechischen Sprache gemeinen Verstande* vid. p. 21. *Matth. Dam.* Quomodo vero haec verba cum antecedenti STURMII disputatione, qua evincere conatur, voculam $\tau\epsilon\lambda\theta$ o pro $\tau\alpha\iota\delta\theta$ o, cohaereant, nondum assequor. Ita enim sentio, vocabulum tunc demum sumi *proprie*, si ad eam rem significandam adhibetur, ad quam exprimendam primitus inventa est, vel cui significandae primitus imposita est: *Tropice* vero, si a propria significatione flectatur in alienam, vel ipsa $\tau\epsilon\lambda\theta$ $\tau\epsilon\theta\omega\tau\epsilon\varsigma$ vocabulo id dicente. Ex Prisciano autem supra audivimus, *pronomina ad substantiam significandam inventa esse, non qualitatem*, cum *nominum* hoc sit munus, non *pronominum*. Si igitur Christus, fatente STURMIO, verba institutionis in proprio communique graecae linguae significatu adhibuit, vocula $\tau\epsilon\lambda\theta$ o comparativam significationem, qualitatis indicem, sustinere non poterit. Sin vero voculam $\tau\epsilon\lambda\theta$ o pro $\tau\alpha\iota\delta\theta$ o positam dixeris, eo ipso Dominum in verbis institutionis non *proprie*, sed *figure* locutum affirmabis. Nisi forsitan Comicum, servum quendam lapidem, vel statuum verbeream dicentem, *proprie* loqui contendas.

D 2

§. XXX.

s. XXX.

Necessè tamen non est, ut contradictionis laqueo o-
perosius implicemus adversarium, cum hunc laborem ipse-
met in se suscipiat, aperteque sibi contradicat his verbis:
--- dennoch zeige ich wieder die Widerspenstigen, nun auch
zum Überfluß, daß die eigentliche Bedeutung der Wörter der
Einsetzung selbst anzeigt, daß die gantze Rede eine figur-
liche Rede sey. p. 57. fern. Ausf. Nisi hic iterum paradoxam
sententiam mireris, proprium verborum institutionis signifi-
catum indicio esse, totum sermonem esse figuratum. Quo
enim, Deum immortalem! indicio tandem deprehendes
sermonem esse proprium, nisi ex propria significatione verbo-
rum? Et quid obstaculi quaeso reperitur, quo minus pro-
prietatem in verbis institutionis admittas? Nihil indicat
STVRMIVS, praeter illud (vid. praefat. der fern. Ausfuhr.)
se non dubitare, verbis Domini alium quoque significatum
inesse, illumque Christi discipulis tritum perque familiarem,
praeter demonstrativum illum; cum alias discipuli, in fide
& cognitione tam jejuni, suo more fuissent statim inter-
rogaturi: Domine, quomodo hoc potest esse corpus tuum?
Quis hic non miretur ingentem praecceptorum opinio-
num vim, quas tamen in se dominii obtinere nihil, in hac
ipsa praefatione multis gloriatur Adversarius. Iis enim,
quasi fascino, tantopere illius oculi sunt ligati, ut non vi-
deat, quem in locum discipulos superius posuerit. vid. p. 8.
Matb. Dem. Nihil ibi de illis humile, abjectum nihil, nihil
mediocre, sublimia omnia, & quae ipsi Apostoli, humilita-
tis Spiritu acti, nequidem agnoscerent. Lapidés enim sunt,
petrae sunt firmissimae, quibus Dominus, ceu fundamentis
solidissimis, ecclesiam superstruxerit. Ut vero scenae ser-
viant, aliam hic, quasi per quandam μετεμψυχωση, perso-
nam

nam induunt; inficii sunt, increduli sunt, Capernaitae sunt. Horum enim illa vox est: *quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Joh. 6. v. 52. Apostolorum vero, cum de manducatione (Spirituale scilicet) et bibitione corporis & sanguinis sui locutus esset Christus, haec interprete Petro fidei plenissima erat oratio: *Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes, & nos credimus & cognovimus te esse Christum, Filium Dei viventis.* c. 6. Joh. v. 68. 69. *Credunt* Apostoli, *non concludunt* in mysterio a negatione modi, ad negationem rei ipsius. Et si enim cogitando non conciperent, quomodo illud corpus Domini esset, quod Salvator, *accipite, comedite*, inquit, corpus suum esse affirmasset, nihilo tamen minus credebant veracissimo viventis Dei Filio, verba vitae habenti. Si enim haec concludendi ratio recepta fuisset Apostolis, ut vult Clar. STURMIVS, qui, quaeso, dicere poterant, Jesum esse Filium Dei viventis, cum modum aeternae generationis nesciant; cum ignorent, quomodo in Deo, ente simplicissimo vereque uno, possint esse Pater & Filius, (ne jam quid de Spiritu S. addam) duae realiter distinctae personae. Et cur Petrus, Jacobus & Johannes, dicente Deo Patre, *hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite* Matth. 17. v. 5. suo, ut vult STURMIVS, more, ex eadem ratione, non interrogant: *quomodo hic tuus potest esse Filius?* Cum praecipue vocula demonstrativa *ὁ*, eundem plane situm, ut in verbis institutionis, obtineat. Praecedat enim historica *Evangelistae recitatio*, sequitur *ipse Dei sermo hic est Filius meus* &c. Antegreditur vox *φωνη* & *νεφελη*, cum vocula *ὁ* genere non consentiens; suscipit eam substantivum *υιος*, cum pronominis terminatione & numero apprime conveniens; loco subjecti ponitur vocula *ὁ* &c.

& de illa, vel potius re, per voculam confuse significata, praedicatur Filius Dei, perinde ut in verbis institutionis, ut ex uno puteo, ut loquitur Comicus, similior nunquam possit aqua aquae sumi, quam haec est atque illa locutio: Et quid STVRMIVS Socinianis, Arminianis aliisque pessimae notae haereticis, mysterium Trinitatis, incarnationis Filii Dei, & quid non negantibus (quorum miseram pressamque fortem dolet p. 49. *Matb. Dom.*) respondebit, concessa hac in mysteriis de modo interrogandi licentia?

§. XXXI.

Nihil etiam ad rem facit illa adversarii objectio; *facile appariturum cuivis, quam improprie sint locutiones illae vulgatae, quas nostri explicationis causa adducunt, si quis, pecunia artecreati indita, creditori suo dicat: accipe, hoc est quod tibi debeo. vid. praefat. der fern. Ausf.* Nihil enim causae apparet, quo minus hanc praedicationem propriam dicas, cum nulla vox in illa ostendi possit, quae a nativa sua significatione flectatur in alienam, quod omnino ad praedicationem propriam sufficientissimum est. Quamvis non invitus largiar, hanc rationem offerendi pecuniam admodum esse inusitatam. Nullus praeterea dubito, creditorem de veracitate & fide offerentis planissime, absque omni metu oppositi, atque infallibiliter certum, creditori suo, id quod res est dicenti, fidem esse habiturum.

§. XXXII.

II. eo etiam ipso, ut pergamus ad secundum momentum, quod 7870 in verbis institutionis pro demonstrativo 7870 ponitur, *natura sacramenti Coenae tota evertitur.* Quid enim, quaeso, negata sacramenti materia formaque, eidem relinquitur? Materiam duplicem facimus, *terrestrem alteram, alteram coelestem; illam ex verbis Evangelistarum, acce-*

accepit Iesus panem &c. hanc ex effato Christi, *hoc est corpus meum*, solide probamus. Vtramque credimus, cum celebratur Coena, esse praesentissimam, servato eo ordine, quem primo Institutori placuisse e litera constat; Ut scilicet mediante pane singulis utentibus distribuatur corpus Christi, sanguis vero mediante vino. Cum enim in S. Coena Salvator jubeat *ore corporis manducare corpus suum, & ore corporis bibere suum sanguinem*; eadem realiter praesentia esse necesse est. Neque enim aliquid *ore corporis* accipere, manducare vel bibere poteris, nisi *ori tuo* realiter atque indistanter *praesens* sit, cum hanc obiecti adessentiam natura organi corporei necessario postulet. Non minus credimus, inter rem terrenam & coelestem intercedere *unionem*, cum pane dato nihilominus dixerit Christus, hoc esse corpus suum; eamque veram & realem, cum, 1) unionis extrema sint sibi realiter praesentia, ut jam ostensum, unumque 2) extremum hujus unionis sit communicatio alterius, dicente Apostolo 1. Cor. 10. Et si enim tantisper concedatur, (de quo tn. vid. Form. Conc. p.m.742.) Apostolum loco citato ita inferre: *Gleichwie diejenige die vom gebrochnen Brodt essen, und von dem gesegneten Kelch trincken, in der Gemeinschaft des Leibes und Blutes Christi; also sind die von Götzen-Opffer essen, in der Gemeinschaft des Teuffels.* vid. *Matth. Dem. p.17.* nihilominus tamen sequetur, panem esse communionem corporis Christi, ex ea ratione, quia illi, qui in communionem corporis & sanguinis Christi sunt, ex ea causa in communionem sunt, quia participes facti sunt panis, qui est communio corporis Christi. Propter quod vero unumquodque tale est, illud magis est tale, vulgatae regulae effato. Caeterum hanc unionem, propter naturae rerum unitarum diversitatem summam, incomprehensibilem, fate-
mur,

mur, *supraque* rationem dicimus esse, non *contra* eam, (*vid. Sturm. Matth. Dam. p. 20.*) cum a) in sacris literis fundata sit, recta vero b) ratio & Scriptura sibi non contradicant, nec c) adverteretur principiis rationis ita, ut ratio ex suis principiis ejus falsitatem cognoscere possit; sed contra phantasiam morbo laborantem, ut acutissime deducit Magn. & S. R. D. D. Loefcherus *in Evangel. Zeb. P. 2. p. 382.* Neque tamen indissolubilem quandam, ut STURMIUS nostris ecclesiis, reclamante sine dubio conscientia, affingit. *p. 31. Matth. Dem. unionem panis & corporis statuimus.* Formam enim 1.) Sacramenti in actione, & sic in re non permanente, consistere, ex verbis Christi, edite, bibite &c. docemus. 2.) Regulam etiam defendimus, *nihil habere rationem Sacramenti extra usum a Christo institutum*; intellecta per vocabulum *usus*, tota externa *visibili actione coe-nae Dominicae* a Christo instituta, *vid. Form. Conc. (quam odioso vocabulo fabricatam dicit Adversarius p. 18. Matth. Dem.) Art. 7. de Coena Dom. p. m. 750. 3.)* Haec tandem a Sturmio Lutheranis falso imputata sententia, in formula quadam concordiae jam Anno 1536. conscripta, & B. D. Lutheri aliorumque Theologorum subscriptione approbata, his verbis rejecta legitur: *Nec sentiunt fieri localem inclusionem, in pane, aut durabilem aliquam conjunctionem extra usum Sacramenti &c. vid. Form. Conc. l. c. p. 729.*

§. XXXIII.

Multo minus docemus quandam *unitorum mixtionem*, quam excogitato noviter *consubstantiationis* vocabulo, per calumniam nobis cum reliquis Calvinianis imputat STURMIUS. *vid. p. 9. & 15. Matth. Dam.* Et non minus inepta est conclusio haec: *Lutherani docent in, cum & sub pane, esse, accipi & manducari corpus Christi; Ergo consubstantiationem*

tionem docent; quam illa: *hoc est simile illi, Ergo est in cum & sub illo.* vid. p. 9. *Matth. Dem.* Si tamen consubstantiationis accusamur ideo, quia particulas, IN, CVM, SVB, adhibemus; quid prohibebit, Calvinianos ex Scriptura (de eorum interpretationibus jam non suum sollicitus) sine dubio docentes, Deum esse *in Christo, in Christo* habitare Deum, Deum esse *cum eo, sub specie columbae* descendisse Spiritum S., ejusdem erroris reos postulare? Et qui ab homine sanæ mentis indissolubilis aliqua unio panis & corporis asseri poterit, cum constet, panem per manducationem, & quæ ei ulterius accidunt, corrumpi destruique.

§. XXXIV.

Formam, ut progrediamur, Sacramenti coenæ, (improprie sumpta formæ notione, quod etiam de materia notandum,) diximus esse *actionem*, non simplicem quidem, sed ex pluribus *aggregatam*, actionem scilicet *benedicendi* panem & vinum, actionem *distribuendi* illa una cum corpore & sanguine Christi, actionem *accipiendi, manducandi & bibendi*. Quo enim cum materia posito, ponitur Sacramentum Eucharistiæ, illud est forma ejus. Posita vero dicta actione cum materia, ponitur sacramentum Eucharistiæ; Ergo forma erit. Hanc vero sacramenti formam, ut *υπερον προτερον ομνρικως* consideremus, totam evertit Sturmiana explicatio, *analogiam quandam significativam* pro actione substituens. Quid enim evidentiùs, si ejusdem depravationem rectius quam explanationem verborum Domini consideres, hoc ordine propositam: *Was das gesegnete Brodt ist, daß ich euch hier zu essen gebe, eine wahrhafte auch die beste und gesundeste, auch eine vor alle Menschen dienliche Speise; das ist auch mein Leib, nemlich eine wahrhaftige Speise, die beste und gesundeste, auch eine vor alle Menschen dienliche Speise.* vid.

E

Marb.

Matth. Dem. p. 12. Haec vero analogia praeter & contra verba instituentis Domini est conficta, voculam enim 7870 per tale non posse explicari ex superioribus constat. At cuiuslibet sacramenti forma in ipsius institutione docetur & inculcatur. Ad haec analogia significativa & actio totis differunt praedicamentis. Vterius, talis comparatio inter panem & corpus Christi ubicunque, quovis tempore & loco extra sacramenti Coenae administrationem institui potest; sequitur inde *analogiam hanc sacramenti Coenae formam* esse non posse. Si tandem *analogiam*, intercedentem inter panem & corpus Christi, docere Dominus voluisset, necesse non fuisset, ut de vino idem diceret; taceo falsum dixisse, cum vinum non sit potus omnibus hominibus salubris, cum inter eos natura sua ab hoc potu plane abhorrentes reperiantur. Dixerit forsitan adversarius, se de vino illud non affirmare, cum voculam ΤΣΤΟ ibi non comparativo, sed demonstrativo sensu accipi, vi regulae doceat; sciat tamen, hoc ipsum manifesto esse indicio, expositionem pronominis ΤΣΤΟ, in verbis ΤΣΤΟ ΕΣΤΙ ΤΟ ΣΩΜΜΑ ΜΕ, & inde deductam analogiam esse nullam, cum utriusque partis sacramenti eadem sit ratio. Non tamen hoc ipso affirmamus omnem a STVRMIO negari actionem; benedictionem enim, distributionem, manducationem & bibitionem nudi panis nudique vini facile concedet; sed hoc ipso probabit, materiam sacramenti a se impugnari.

§. XXXV.

Paradoxon certe adversario videbitur, si materiam eucharistiae terrenam, non integram a se relinqui asseram. Sed mirari, spero, desinet, sequentia attentius perpendens. Paulus scilicet divinus scriptor capite II. prioris ad Corinthios docens, panem esse *κοινωνίαν* corporis Christi, (vini eadem est ratio) eo ipso tradit, illum panem esse demum eucharisti-

ri-

ristiae materiam, qui sit *κοινωνια* corporis Christi. Hanc vero *κοινωνια* negat adversarius partim expressis verbis, partim virtualiter. Prius in depravatione loci Paulini, p. 13. *Matth. Dem.* posterius in adducta verborum Domini explanatione. Qui enim essentiam sacramenti Coenae in analogia collocat, unionem veram realemque rei terrenae & coelestis tollit; ad analogiam enim non requiritur, rerum, aliquam *ἄρσιν* ad se invicem habentium, praesentissima conjunctio, sed potest illa cum intervallis locorum, in quibus extrema sunt, consistere, ut notum est. Sublata vero unionem realij praesentissimae, qui potest panis esse *κοινωνια* corporis Christi, cum per hanc ipsam unionem panis sit *κοινωνια* corporis. Hac vero negata, non panis eucharisticus, sed vulgaris & domesticus relinquatur. conf. B. D. BALDWINVS *Comment. in Ep. ad Rom. c. 2. quaest. 7.*

§. XXXVI.

Rem sacramenti coenae coelestem quod attinet, diximus illam esse corpus & sanguinem Christi, quae vi voluntatis divini Institutoris rei terrenae, pani & vino in ipso actu coenae, durante *δοσει και ληψει*, sic unita sit, ut distributo pane & vino simul vere adsit & distribuatur corpus & sanguis Domini. Ut igitur ab illis demum materiam eucharistiae coelestem, integram & incorruptam relinqui credimus, qui corporis & sanguinis Christi substantiam in sacramenti usu, suis symbolis praesentissimam vereque unitam, re non minus quam verbis concedunt; ita illos sacramentum re coelesti, quantum in ipsis est, privare, integritatemque hujus sacramenti corrumpere, recte dicimus, qui praesentiam unionemque rei coelestis cum terrana veram propriamque (quae nervus quasi anima tremendi hujus mysterii merito appellatur, dicentibus Magnif. & S.R. DD. DD. WERNSDORFFO atque CHLADENIO vid. *Disp. 1. Vind. adv. Strim. §. 15. & de verbis Inst. ex form. Jud. non expl. §. 21.*) inducta quadam

analogia negant. Haec enim, nec praesentiam, nec realem rerum ad se invicem relatarum unionem importat. Certior etiam evades hanc materiae coelestis praesentiam, unionem que cum materia terrena a STURMIO negari, & quod inde sequitur, sacramenti naturam everti, si considerabis sequentem, ipsi usitatam, loquendi formulam *von der Einsetzung des Brodts, von der Einsetzung des Weins* p. 3. & 20. Math. Dem. & in primis perpendes, quod manducationem corporis Christi oralem p. 22. Math. Dem. dignis & indignis ex aequo communem praefraete negat. p. 23. Math. D. Conferas Mag. D. D. Wernsdorfium in cit. Disp. invicte, hoc deducentem.

§. XXXVII.

Nihilominus tamen Clarissimus Autor videri cupit, quasi *veram & sacramentalem* corporis Christi *participationem veramque* concederet *praesentiam*, quando inquit: *Daß Reformati eine Sacramentliche Genießung und eine wahre Gegenwart bey gläubigen Communicanten läugnen, habe ich falsch befunden, und bezeige es auch hier der Wahrheit zu Steuer. p. 58. fern. Ausf.* Sed egregie fallitur in utroque. Primum enim quod attinet, Sacramentalem nempe manducationem a Calvinianis in genere negari, ad oculum ostendit Magn. & S. R. D. D. WERNSD. loc. all. A Sturmio autem illam neganti, ex eo probo, quia *a*) distinguit inter hominem externum & internum. p. 22. *M. D. de qua distinctione lege ZACH. SCHULTERI. Comm. in Catech. Luth. p. 833. b*) quia manducationem oralem, quae sola est sacramentalis, repudiat. *c*) quia negat indignos accipere corpus & sanguinem Christi, cum tamen sacramentalis manducatio omnibus ad coenam accedentibus sit communis, & a voluntate instituentis Domini, non conditione fumentis pendeat. Reliqua etiam verba non minus *falsa* sunt, quam *subdole posita*. Subdole enim dicitur, *Christum esse praesentem*

tem

tem fidelibus, sive digne manducantibus, cum ostendendum fuisset, credere Reformatos, corpus & sanguinem Christi materiae terrenae, pani & vino praesentia, illisque unita esse. Falsum etiam est, credere Reformatos veram Christi praesentiam apud digne manducantes. Cum enim praesentia vera & realis requirat propinquitatem rerum, ejus scilicet quae praesens est, & alterius, cui est praesens; fidelis vero communicans ratione loci in terris vivat; corpus tamen Christi, quae constans Reformatorum sententia est contineatur & includatur coelo; fidei adhaec nullibi promissa sit haec vis, qua possit vel debeat corpus Christi absens sibi praesens sistere; sequatur necesse est, Christum, ad quem omnino ejus corpus pertinet, digne communicantibus, stante hypothese Calvinianorum, vera praesentia non adesse.

§. XXXVIII.

III. Cum tandem per explicationem Sturmianam, vocabulae τστο per τοιστο, Sacramenta Veteris & N. T. confundantur, differentiaque eorum tollatur; nemini potest esse dubium, expositionem illam erroneam a quovis tanquam scopolum esse fugiendam. Prius ita breviter probamus: Sacramentum Coenae est novi testamenti Sacramentum. Repugnat enim, Sacramentum aliquod tempore Novi Testamenti esse institutum, & tamen non esse sacramentum novi Testamenti. Habemus etiam consensum ipsius Christi, poculum in institutione totidem Syllabis καινον διαθηκην nominantis. Luc. 22. v. 20. 1. Cor. 11. v. 25. Sacramenta vero utriusque testamenti, quae firmissima Theologorum regula est, naturam sui testamenti, cui addita sunt, imitantur. vid. B. SCHILTERVS L. all. p. 827. At vetus Testamentum umbram habuit futurorum bonorum, non ipsam εικονα rerum, ut Autor epistolae ad Hebr. cap. 10. clarissime testatur; Novum autem, testamentum, vi oppositi, absolutam εικονα

five rerum olim adumbratarum substantiam continet, non vero umbratilem delineationem aut significationem. Vid. *D. Hunnius T. 1. Op. L. de Sacram. p. 982. D. Gerlach. T. 2. Disp. Tub. §. 34. 135.* Ut vero, quemadmodum audivimus, novi testamenti substantia in hoc consistit, & in hoc differt a V. T. quod abolitis rei absentis significationibus typisque, ipsam exhibet corporis Christi substantiam; ita etiam Sacramenta N. T., naturam sui testamenti ut diximus imitantia, reiectis praefigurationibus, signis typisque, ipsam exhibent Christi substantiam. *Vid. Magn. & S. R. D. D. CHLADENIUS de Verbis Instit. in S. Coena ex form. jud. non explic. §. 13. 20. conf. B. D. Calduinus Quæst. Illust. ex Ep. ad Colos. c. 2. quæst. 4.* Consequens ergo est, Sacramenta V. T. ab illis Novi T. praeter alia differentiae capita, quae B. GERLACH. *l. c. §. 125. seqq.* exhibet, maxime in eo differre, quod haec exhibeant substantiam physicam corporis & sanguinis Christi, quam illa Veteris T. non exhibuerunt, (qui enim poterant, cum substantia corporis & sanguinis Christi nondum extiterit) sed significarunt seu repraesentarunt. *Conf. B. D. HYLSEM. praelect. in Libr. Conc. Art. 9. memb. 2.* Cum vero Vir Clarissimus per explicationem voculae TOTO per TOTOTO praesentiam Christi realem, unionemque illius veram praesentissimamque, substituta analogia signifi cativa, in S. Coena neget, ut supra demonstravimus; Sacramenta V. & N. T. ab ipso confundi, differentiamque eorum hoc ipso tolli, sequatur necesse est. Cum tandem, ut concludamus, Salvator, in citato a Clarissimo Sturmio Matthaei capite 18., ad discipulos dicat: *Nisi vos converteritis & statis ut pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum coelorum;* non incongruum mihi visum est, dissertationem hanc sequenti quatuor annorum Principis sapientissimo finire dicto: *Ich rathe wir bleiben bey den Buchstaben im Wort.*

SOLI DEO GLORIA.

CLARISSIMO DOMINO
M. BERGMANNO
FAVSTA QVAEVIS EXOPTAT
PRAESES.

Multas habere me & idoneas causas,
quare Te diligam, optimeque Tibi
cupiam, dissimulare non possum. Etsi
enim vel solum affinitatis vinculum, quo mihi
jungeris, exigeret illud & flagitaret, solidiora
tamen, (quantumvis nec illud insuper habere
soleo, sed in voluptate animi innocentissima
numero prodesse cognatis amicisque) animo
meo me circumferre momenta, eo facilius cre-
dis, quo magis iste tibi est perspectus & cog-
nitus. Vidi enim ac deprehendi in Te vividum
ingenium, sagaxque in rebus difficillimis per-
scrutandis, adeo ut cum veteri in proverbio
requirerent manus oculatas, Tibi datos ani-
madverterem oculos mentis velut manibus
praeditos, qui ubi semel materia perlustranda
daretur, arriperent protinus difficillima quae-
que & expensa librataque darent. Cuius mei
judi-

judicii de TE eo minus me poenitere potest,
quo evidentius Specimen in praesenti disser-
tatione, cui Tibi meum praesidium expetere
visum est, Lectoribus apparet. In penetrabilia
enim & abdita Sturmianae causae te immi-
sisti, & post varia scripta de eo argumento,
hactenus a Viris exercitatissimis edita Spicile-
gium non infelix instituisti. Quod Tuum
institutum, reliquosque conatus Numen be-
nignissimum, ut fauste & auspicato evenire,
TEque tuae diligentiae uberrimos aliquando
fructus colligere jubeat, ab eo precibus omni-
bus contendo, nihil etiam praeterea omissurus,
quod in mea potestate quamvis tenui ad Tua
commoda repositum sit: gratulaturus prae-
terea nobis omnibus si Nobilissimae Matris,
Fratrumque Excellenti & dignitate & meritis
florentium vota porro implere imo aliquando
superare possis. Vale. Scribebam luctu ino-
pino circumseptus. Die X. Octobris

A. O. R. MDCCXV.

ad 30

94 A 7347(1)

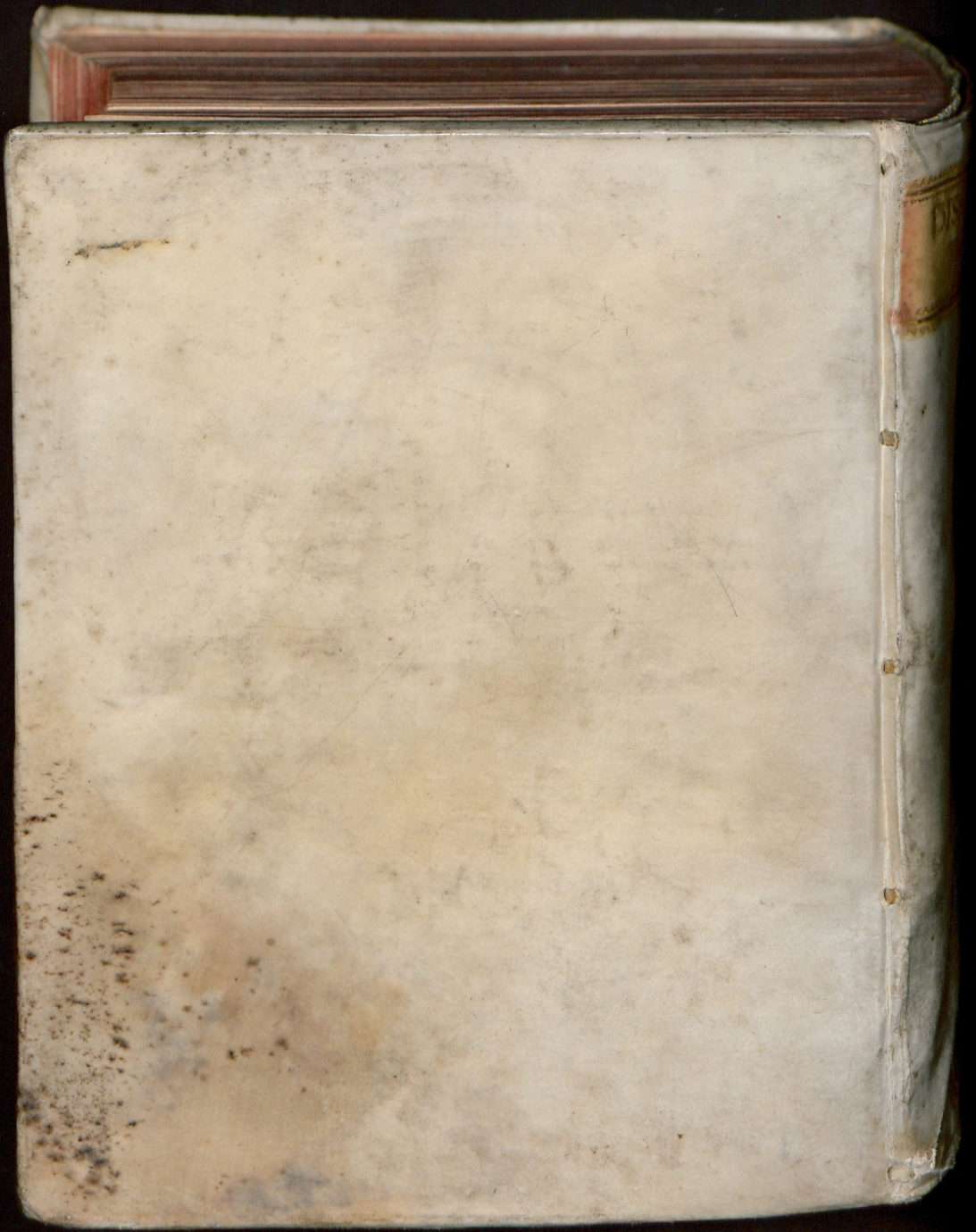
ULB Halle 3
000 523 054

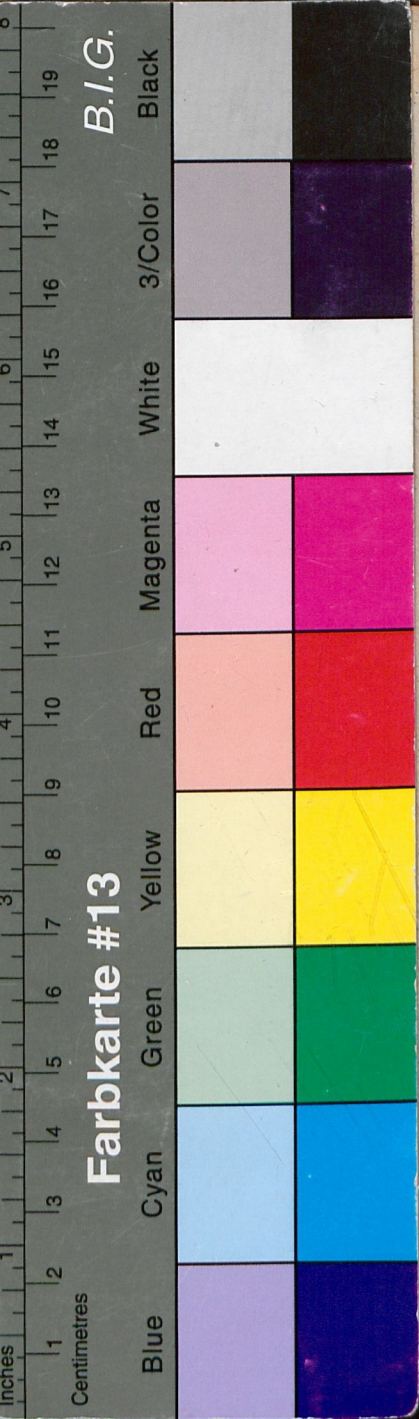

Sb.

WMA

Q. D. B. V.
DISSERTATIO THEOLOGICA
DE

**SIGNIFICATIONE
VOCULAE TOYTO
IN VERBIS COENAE
DEMONSTRATIVA
NON COMPARATIVA**

QVAM
CONTROVERSIAE STVRMIANAE CAUSA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
DN. FRIDERICO AVGVSTO
PRINCIPE REGIO ET ELECTORATVS
SAXONICI HEREDE

PRAESIDE
MARTINO CHLADENIO
SS. THEOL. DOCTORE EIVSQUE PROFESSORE PVBLICO
VT ET ALVMNORVM REGIO-ELECTORALIVM
EPHORO

ERVEDITORVM IVDICIO

SVMITTIT
AVTOR

M. CARL Friedrich Bergmann

D. XIV. OCTOBR. A. R. S. M DCC XV.

VVITTEBERGAE, TYPIS VIDVAE GERDESIANAE.